

Верховний
Суд

Практика визнання недійсними договорів при розгляді справ про банкрутство

Олександр Банасько

Суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Зміст

1. Порядок розгляду спорів про визнання недійсними договорів.
2. Визнання недійсними результатів аукціону.
3. Фраудаторні правочини.
4. Процесуальні питання.
5. Питання – відповідь.

1. Порядок розгляду спорів про визнання недійсними договорів

Нормативне регулювання – стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

1. Спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом **за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України**, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею.

2. Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; **спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником**; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника.

Склад учасників розгляду спору визначається відповідно до Господарського процесуального кодексу України.

Господарський суд розглядає спори, стороною в яких є боржник, **за правилами, визначеними Господарським процесуальним кодексом України**. За результатами розгляду спору суд ухвалює рішення.

Щодо порядку розгляду спорів в межах справи про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 12.01.2021 у справі № 916/97/20

Стаття 7 КУзПБ

Визначені частиною другою статті 7 КУзПБ спори **розглядаються та вирішуються судом у відокремленому позовному провадженні за правилами ГПК України**. Судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій в порядку статті 7 КУзПБ за результатами розгляду спорів, стороною в яких є боржник, оскаржуються в касаційному порядку за правилами ГПК України без будь-яких особливостей, встановлених статтею 9 КУзПБ.

Судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій за результатами розгляду заяв, скарг, клопотань, поданих в межах основного провадження у справі про банкрутство, розглядаються судом без застосування усіх стадій судового розгляду, притаманних виключно розгляду справ позовного провадження, та оскаржуються в порядку, встановленому ГПК України з врахуванням особливостей статті 9 КУзПБ.

Такий підхід повністю відображає конструкції статей 7, 9 КУзПБ щодо порядку розгляду як основної справи про банкрутство, так і спорів, стороною в яких є боржник, які хоча і вирішуються в межах основної справи про банкрутство, **проте є справами позовного провадження, відокремленими від основної справи про банкрутство**.

Таке розмежування є цілком виправданим з точки зору того, що справи відокремленого позовного провадження мають різний суб'єктний склад сторін спору, предмети і підстави позову, розглядаються та вирішуються господарським судом із **застосуванням усього інструментарію позовного провадження**, на відміну від спрощеного порядку розгляду заяв, скарг і клопотань в основній справі про банкрутство

Щодо розгляду спорів про визнання недійсними правочинів укладених боржником

Постанова КГС у складі ВС від 01.02.2022 у справі № 922/313/20

Стаття 7 КУзПБ

Відповідно до частини другої статті 161 Господарського процесуального кодексу України заявами по суті справи є, зокрема, позовна заява; відзив на позовну заяву(відзив).

Згідно статті 42 Кодексу України з процедур банкрутства правочини, вчинені боржником, можуть визнаватися недійсними господарським судом у межах справи про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора.

З урахування цього та положень статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства, статті 161 Господарського процесуального кодексу України, заява вказана в статті 42 Кодексу України з процедур банкрутства є різновидом заяв по суті справи і має розглядатися в порядку позовного провадження за правилами передбаченими Господарським процесуальним кодексом України.

Щодо розгляду вимоги про застосування наслідків недійсності правочину, оформленої заявою про визнання кредиторських вимог

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 23.09.2021 у справі № 904/1907/15

Визначені частиною другою статті 7 КУзПБ спори розглядаються та вирішуються судом у **відокремленому позовному провадженні за правилами ГПК України**. Судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій за результатами розгляду заяв, скарг, клопотань, поданих в межах основного провадження у справі про банкрутство, розглядаються судом без застосування усіх стадій судового розгляду, притаманних виключно розгляду справ позовного провадження. Такий підхід повністю відображає конструкції статей 7, 9 КУзПБ щодо порядку розгляду як основної справи про банкрутство, так і спорів, стороною в яких є боржник, які хоча і вирішуються в межах основної справи про банкрутство, проте є справами позовного провадження, відокремленими від основної справи про банкрутство.

У разі пред'явлення до боржника, щодо якого здійснюється провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), **окремої вимоги про застосування наслідків недійсності оспорюваного правочину її розгляд здійснюється у відокремленому позовному провадженні в межах справи про банкрутство боржника** (основного провадження) за правилами, визначеними ГПК України, в тому числі з урахуванням приписів статті 162 ГПК України щодо форми, змісту позовної заяви та доданих до неї документів.

У випадку недотримання заявником такої форми, зокрема, звернення до суду з вимогою щодо застосування наслідків недійсності правочину **у вигляді заяви про визнання кредиторських вимог, суд вправі залишити подану заяву без руху на підставі статті 174 ГПК України, надавши строк на усунення недоліків відповідної заяви**.

Щодо порядку розгляду спору в якому боржник не є стороною

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2020 у справі № 910/3704/13

Стаття 7 КУзПБ

Позовна заява Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України про визнання недійсним договору про відступлення права вимоги (цесії), укладеного між третіми особами, в якому боржник не є стороною, не підлягає розгляду в межах справи про банкрутство боржника.

Щодо порядку розгляду спору в якому боржник є третьою особою

Постанова КГС у складі ВС від 13.10.2020 у справі № 910/22904/15

Стаття 7 КУзПБ

Виходячи з диспозиції статті 7 КУзПБ, участь боржника у спорі саме як сторони (позивача, відповідача) передбачає, що у будь-якому випадку за результатами розгляду спору настають правові наслідки для боржника (набуття, припинення, зміна прав чи обов'язків).

Водночас диспозиція статті 50 ГПК України, яка передбачає можливий вплив рішення суду у спорі на права або обов'язки третьої особи без самостійних вимог, допускає, що за результатами розгляду відповідного спору такі правові наслідки можуть не настати.

Відтак, участь боржника у спорі як третьої особи без самостійних вимог, виключає можливість розгляду такого спору в межах справи про банкрутство за правилами статті 7 КУзПБ.

Щодо розгляду справ за немайновими позовами боржника, які не підлягають вартісній оцінці поза межами/в межах справи про банкрутство

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.06.2021 у справі № 916/585/18 (916/1051/20)

Стаття 7 КУзПБ

Визначення юрисдикційності усіх майнових спорів господарському суду, який порушив справу про банкрутство, має на меті як усунення правової невизначеності, так і захист прав кредитора, який може за умови своєчасного звернення реалізувати свої права й отримати задоволення своїх вимог.

Розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і лише господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.

Якщо наслідком задоволення вимоги, заявленої у справі, стороною якої є особа, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, може бути зміна розміру або складу ліквідаційної маси боржника, таку справу слід розглядати у межах справи про банкрутство на підставі статті 7 КУзПБ, а спір є майновим у розумінні положень цього Кодексу.

(Позов Боржника у справі про банкрутство до Державного реєстратора, Банку, Товариства про визнання протиправним та скасування рішення про державну реєстрацію, скасування у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно запису про право власності, визнання недійсним договору купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва укладеного між Банком та Товариством).

Щодо права кредитора на оскарження судових рішень

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 02.10.2019 у справі № 910/9535/18

Визначальну роль у процедурі банкрутства відіграє **дотримання принципу конкурсного імунітету кредиторів**, який спрямований на попередження та усунення будь-яких переваг одних кредиторів на шкоду інших. Важливе значення у дотриманні цього принципу має формування конкурсної маси, її реалізація та задоволення вимог кредиторів в установленій законом черговості.

З огляду на те, що АТ "Райффайзен Банк Аваль" та ТОВ "Медіа Експерт Плюс" є кредиторами у справі № 910/18739/16 про банкрутство ТОВ "Західбудінвест Компані Консалтинг", результати розгляду позову у даній справі мають безпосередній вплив на права та інтереси АТ "Райффайзен Банк Аваль", оскільки прийняте рішення у цій справі призводить до збільшення боргових зобов'язань боржника та, як наслідок, зменшення його конкурсної маси, а отже, і розміру задоволення вимог кредиторів.

Кредитор у справі має право оскаржити судове рішення у справі, в якій він не є учасником, у разі впливу цього рішення на наповнення конкурсної маси боржника, розподілення її між кредиторами та формування вимог кредиторів.

Щодо перебігу позовної давності за позовами арбітражного керуючого про визнання договору недійсним та її зупинення на період дії мораторію

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 11.02.2020 у справі № 10/5026/995/2012

Ні Закон про банкрутство (положення якого втратили чинність), ні чинний Кодекс України з процедур банкрутства не встановлюють спеціальних норм про позовну давність (у тому числі щодо звернення до суду арбітражного керуючого із заявою про визнання недійсними правочинів, укладених боржником), **при визначенні початку перебігу позовної давності у спорі за вимогами боржника/арбітражного керуючого не допускається врахування як обставин (дати) порушення провадження у справі про банкрутство, так і дати призначення (заміни кандидатури) арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора)**. Отже, до цих правовідносин застосовуються загальні норми позовної давності.

Визначення початку перебігу строку позовної давності з дня, коли саме арбітражний керуючий у справі про банкрутство дізнався про оспорюваний правочин, не відповідає наведеним правилам застосування норми матеріального права.

Для юридичної особи як сторони правочину (договору тощо) днем початку перебігу позовної давності слід вважати день вчинення правочину, оскільки він збігається із днем, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права за цим правочином.

Наведене в п. 2 ч. 1 ст. 263 ЦК України загальне **правило щодо зупинення позовної давності не поширюється на вимоги та правовідносини, що не пов'язані з грошовими вимогами кредиторів у справі про банкрутство, а тому закріплене в ч. 3 ст. 19 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» положення щодо зупинення позовної давності не може застосовуватися як передбачена законом підстава у межах зазначеного загального правила, а саме до всіх інших правовідносин та спорів, що виникають у справі про банкрутство і не пов'язані зі спором про грошові вимоги кредиторів.**

Щодо поважних причин пропуску позовної давності.

Вирішуючи питання про поважність причин пропуску позовної давності при зверненні особи (позивача) до суду за захистом порушеного права у спорі, стороною якого є боржник, що розглядається у межах справи про банкрутство, суди мають виходити з їх об'єктивного, а не суб'єктивного характеру, тобто з обставин, які підтверджують ці причини та вказують на існування об'єктивної перешкоди для боржника своєчасно звернутися за захистом порушеного права.

З огляду на положення ст. 13 ЦК України («Межі здійснення цивільних прав») суд має враховувати добросовісність поведінки як позивача (заявника), так і відповідача протягом всього періоду з моменту виникнення права на захист порушеного права (право на позов) і до моменту звернення з позовом, зважати на характер спірних правовідносин між сторонами, особливості їх нормативного регулювання (надані сторонам права та покладені на них обов'язки тощо).

КГС ВС дійшов висновку, що у спорі, який вирішується у справі про банкрутство, обставини відкриття провадження у справі про банкрутство та призначення арбітражного керуючого самі по собі (за відсутності інших обставин) не можуть розглядатися судами як виняток, свідчити про об'єктивність перешкоди для заявника звернутися до суду за захистом порушеного права у межах позовної давності, і, відповідно, бути поважною причиною пропуску цього строку.

2. Визнання недійсними результатів аукціону.

Щодо суб'єктного складу спору про визнання недійсним результатів аукціону, який розглядається у межах справи про банкрутство та суб'єктів права на звернення до суду із заявою про застосування позовної давності до вимог про визнання недійсними результатів аукціону

Постанова КГС у складі ВС від 05.03.2020 у справі № 14/325 "б"

Сторонами спору про визнання аукціону та його результатів недійсними, який розглядається судом в межах провадження у справі про банкрутство є продавець, переможець аукціону та організатор цього аукціону.

Нормою ч. 3 ст. 267 ЦК України передбачено правило, згідно з яким суб'єктом звернення із заявою про застосування позовної давності є виключно сторона у спорі.

Поняття сторони спору про визнання аукціону та його результатів недійсними, який суд розглядає в межах провадження у справі про банкрутство, не є тотожним поняттю учасника (сторони) у справі про банкрутство, оскільки обмежується колом учасників, яких стосуються спірні правовідносини.

Наслідки спливу позовної давності, встановлені частинами 3, 4 ст. 267 ЦК України, застосовуються лише за заявою сторони у спорі. Подання такої заяви учасником справи, який не є стороною у спорі, унеможлиблює застосування наслідків спливу позовної давності.

Щодо кола осіб, які мають право вимагати визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна банкрута, проведеного з порушенням вимог закону

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 02.10.2019 у справі № 5006/5/396/2012

Статті 73, 74 Кодексу України з процедур банкрутства

Отже, вимагати визнання недійсним результатів аукціону, проведеного з порушенням вимог закону, можуть боржник (зокрема арбітражний керуючий від імені боржника), кредитори, зареєстровані учасники аукціону, особи, які вважають себе власниками майна, що виставляється на аукціон.

Інші особи, які бажали взяти участь в аукціоні, але не були зареєстровані і, відповідно, не змогли бути його учасниками, не мають права оскаржувати результати аукціону шляхом пред'явлення вимоги про визнання недійсними результатів аукціону.

Вирішуючи питання про спосіб захисту інтересу осіб, які бажали взяти участь в аукціоні, слід мати на увазі, що оспорювання результатів аукціону не призводять до захисту цього інтересу. Дійсно, у разі коли особа не змогла взяти участь або перемогти в аукціоні, визнання недійсним результатів аукціону саме по собі взагалі не поновлює її прав, адже її правове становище внаслідок визнання аукціону недійсним не змінюється. Тому застосування такого "способу захисту" на вимогу учасника, інтерес якого порушений, є неприпустимим.

Відповідальність організатора аукціону перед особами, які не змогли взяти участь або перемогти на аукціоні, передбачена у статті 53 Закону. Це і є належним способом захисту правомірного інтересу цих осіб. Водночас слід мати на увазі, що право на стягнення штрафу мають лише ті особи, які намагалися взяти участь та перемогти на аукціоні.

Nota bene - справа № 910/24368/14 - щодо уточнення висновку стосовно встановлення вичерпного переліку осіб, які можуть оспорювати результати аукціону з продажу майна боржника.

Щодо кола осіб, які мають право вимагати визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна банкрута, проведеного з порушенням вимог закону

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.05.2021 у справі № 910/24368/14

Уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника є заінтересованою в аукціоні з продажу майна боржника у справі про банкрутство, адже порушення встановленого порядку його підготовки чи проведення може перешкодити продажу майна банкрута за найвищою ціною, що матиме наслідком недостатність отриманих коштів для покриття всіх вимог кредиторів, а отже, унеможливить відновлення підприємницької діяльності боржника або отримання власниками корпоративних прав залишку активів після його ліквідації.

За ч. 5 ст. 41 Закону про банкрутство (ч. 2 ст. 61 КУзПБ з 21.10.2019) на засновників (учасників, акціонерів) боржника в разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями, а розмір таких вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою (абз. 1 ч. 5 ст. 41 Закону про банкрутство, абз. 1 ч. 2 ст. 61 КУзПБ з 21.10.2019).

Набуття уповноваженою особою засновників (учасників, акціонерів) статусу учасника справи про банкрутство має ґрунтуватися на ухвалі суду про залучення такої особи до участі у справі, постановленій в порядку ст. 234 ГПК України.

З набранням такою ухвалою законної сили уповноважена особа, окрім належних їй спеціальних прав – брати участь з правом дорадчого голосу у зборах кредиторів та роботі комітету кредиторів боржника, наділяється процесуальними правомочностями учасника справи за ст. 42 ГПК України.

Уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника має право на оскарження судових рішень, постановлених у справі про банкрутство та у справах, які розглядалися в межах справи про банкрутство, незалежно від того, постановлені відповідні судові рішення до чи після призначення її уповноваженою особою, але в разі доведення відповідного правового зв'язку між оскаржуваними судовими рішеннями та порушенням інтересів такої особи. Для реалізації відповідного права суд зобов'язаний повідомити уповноважену особу засновників (учасників, акціонерів) боржника про судові засідання у справі про банкрутство та у справах, які розглядаються в межах справи про банкрутство. Такий обов'язок існує лише щодо уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника, яка належним чином легітимована, тобто виникає з моменту постановлення ухвали суду про визнання такої уповноваженої особи учасником справи про банкрутство.

Щодо підстав визнання недійсним аукціону

Постанова КГС у складі ВС від 28.09.2021 у справі № 908/6167/15 (908/1258/20)

В статті 73 КУзПБ підставами визнання правочину щодо продажу майна, вчиненого на аукціоні, вказано проведення аукціону з порушенням встановленого порядку його підготовки або проведення, що перешкодило або могло перешкодити продажу майна за найвищою ціною, однак **це не виключає можливості визнання недійсним правочину з продажу майна з інших підстав, ніж встановлені статтею 73 КУзПБ, зокрема відповідно до загальних засад цивільного законодавства.**

(Предмет продажу - об'єкт незавершеного будівництва. Позивачі – фізичні особи, які інвестували в будівництво ОНБ грошові кошти та в подальшому стали конкурсними кредиторами боржника)

Щодо правової природи грошових вимог до боржника, які виникли після визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури у зв'язку з визнанням недійсними результатів аукціону з продажу майна банкрута

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 23.09.2021 у справі № 904/1907/15

Грошова сума, яка сплачена боржнику за результатами аукціону та підлягає поверненню боржником покупцю після визнання результатів аукціону і укладеного за його наслідком договору недійсними, не є вимогою поточного кредитора до боржника та на неї не поширюються положення статей 64, 133 КУзПБ щодо черговості (порядку) задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство (неплатоспроможність) боржника, а її повернення боржником має здійснюватися у позачерговому порядку.

Вимога про застосування наслідків недійсності правочину може бути об'єднана з вимогами про визнання правочину недійсним або заявлена як самостійна вимога у вигляді окремого позову, розгляд якого у справі про банкрутство здійснюється в порядку статті 7 КУзПБ у відокремленому позовному провадженні в разі відмови боржника повернути отримані за цим правочином кошти в добровільному порядку.

Правило статті 216 ЦК України щодо двосторонньої реституції стосується виключно сторін правочину. Для повернення виконаного за недійсним правочином у разі, коли тільки одна із сторін здійснила його виконання, положення статті 216 ЦК України не застосовуються, а таке повернення здійснюється на підставі положень глави 83 "Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави" ЦК України.

Щодо ефективного способу захисту кредитора при оспорюванні результатів аукціону в банкрутстві

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2022 у справі № 914/2618/16

Враховуючи те, що банк був іпотеко- та заставодержателем і не отримав належного задоволення своїх вимог за забезпечувальними договорами, позивач може обґрунтовувати, що вчинені правочини, зокрема підписаний боржником із переможцем аукціону (покупцем) договір купівлі-продажу, не могли бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем. А тому **вправі, враховуючи вимоги частин другої та третьої статті 264 ЦК України, у цих спірних правовідносинах витребувати в інтересах боржника заставне майно у переможця аукціону на підставі статті 1212 ЦК України** (у разі, якщо це майно буде відчужене третій особі, - витребувати його від неї на підставі статей 387, 388 ЦК України). Для цього **немає потреби окремо оскаржувати результати аукціону та договір купівлі-продажу, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні.**

Позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача.

Велика Палата Верховного Суду **виснувала про ефективність у спірних правовідносинах саме вимоги про витребування заставного майна на користь боржника.** За змістом ця вимога не тотожна вимозі про зобов'язання переможця аукціону повернути заставне майно боржникові. У разі задоволення позовної вимоги про витребування майна з чужого незаконного володіння суд витребує таке майно на користь позивача (у даному випадку - боржника), а не зобов'язує відповідача (у цій справі - переможця аукціону) повернути відповідне майно власникові. **Тому вимога зобов'язати переможця аукціону (покупця) повернути заставне майно боржникові теж не є ефективним способом захисту у спірних правовідносинах.**

3. Фраудаторні правочини.

Щодо застосування статті 42 КУзПБ до правочинів, вчинених боржником до введення в дію цього Кодексу

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 02.06.2021 у справі № 904/7905/16

До події, факту застосовується закон (інший нормативно-правовий акт), під час дії якого вони настали або мали місце.

Відповідність чи невідповідність правочину вимогам законодавства **має оцінюватися судом відповідно до законодавства, яке діяло на момент вчинення правочину.**

Стаття 42 КУзПБ з урахуванням приписів пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень цього Кодексу, який стосується процесуальних норм КУзПБ, застосовується до усіх заяв арбітражних керуючих та кредиторів, поданих після вступу в дію КУзПБ, **а темпоральним критерієм її застосування є дата відкриття провадження у справі про банкрутство.** Передбачений цією статтею КУзПБ **трирічний строк у будь-якому разі відраховується від дати відкриття провадження у справі про банкрутство.** Такий строк з огляду на вступ в дію КУзПБ 21.10.2019 може повноцінно діяти лише у разі відкриття відповідного провадження після 21.10.2022.

Приписи статті 42 КУзПБ у частині підстав визнання недійсними правочинів боржника **не підлягають застосуванню до правочинів, що були вчинені боржником до дати введення в дію КУзПБ, тобто 21.10.2019.** До правовідносин, що склалися до 21.10.2019, підлягають застосуванню приписи статті 20 Закону про банкрутство.

Укладення договору боржника поза межами "підозрілого періоду" (одного року, що передував порушенню справи про банкрутство), визначеного статтею 20 Закону про банкрутство, та відсутність підстав для застосування статті 42 КУзПБ з огляду на непоширення її дії на правовідносини, що склалися до вступу в дію КУзПБ, **не виключає можливості визнання недійсним правочину боржника, спрямованого на уникнення звернення стягнення на його майно, на підставі загальних засад цивільного законодавства та недопустимості зловживання правом,** а відповідний спосіб захисту гарантує практичну й ефективну можливість захисту порушених прав.

Nota bene - справа № 911/1012/13 - щодо уточнення висновку стосовно дії 3-річного підозрілого періоду.

Щодо кваліфікації правочину як фраздаторного

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 02.06.2021 у справі № 904/7905/16

Договором, що вчиняється **на шкоду кредиторам (фраздаторний договір)**, може бути як оплатний, так і безоплатний договір. Застосування конструкції "фраздаторності" при оплатному цивільно-правовому договорі має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дають змогу кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. **До таких обставин, зокрема, відноситься:** момент укладення договору; контрагент, з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (наприклад, родич боржника, пасинок боржника, пов'язана чи афілійована юридична особа); ціна (ринкова/неринкова), наявність/відсутність оплати ціни контрагентом боржника.

Вчинення власником майна правочину з розпорядження належним йому майном з метою унеможливити задоволення вимоги іншої особи – стягувача за рахунок майна цього власника може бути кваліфіковане як зловживання правом власності, оскільки власник використовує правомочність розпорядження майном на шкоду майновим інтересам кредитора

Особа, яка є боржником перед своїми контрагентами, **повинна утримуватися від дій, які безпідставно або сумнівно зменшують розмір її активів**. Угоди, що укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною. Угода, що укладається "про людське око", таким критеріям відповідати не може.

Поручитель, який став солідарним боржником у зв'язку з невиконанням позичальником свого обов'язку у кредитному зобов'язанні, що виникло первинно з його волі та згідно з його бажанням, не є абсолютно вільним в обранні варіантів власної поведінки, **його дії не повинні призводити до такого стану, в якому він ставатиме неплатоспроможним перед своїми кредиторами**. Боржник, який відчужує майно (вчиняє інші дії, пов'язані, із зменшенням його платоспроможності) після виникнення у нього зобов'язання діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора.

Отже будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває **ознак фраздаторного правочину** – правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам.

(Відступлення безоплатно права вимоги на 27 807 938,11 грн після укладення договору поруки з Банком)

Щодо визнання правочину недійсним, як такого що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника (франдаторність)

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 24.11.2021 у справі № 905/2030/19 (905/2445/19)

Договір, який укладений з метою уникнути виконання договору та зобов'язання зі сплати боргу, є зловживанням правом на укладання договору та розпорядження власністю, оскільки унеможливлює виконання зобов'язання і завдає шкоди кредиторю. Такий договір може вважатися франдаторним та може бути визнаний судом недійсним за позовом особи, право якої порушено, тобто кредитора.

Судова палата вважає за необхідне розмежовувати кваліфікацію фіктивних та франдаторних правочинів.

Фіктивний правочин, на відміну від франдаторного, виключає наявність наміру створити юридичні наслідки в момент його вчинення, що, в свою чергу, унеможливлює виникнення будь-яких майнових наслідків, оскільки такий правочин їх не породжує. Оскільки на підставі фіктивного правочину відсутня можливість передачі майна, *restitutio in integrum* виключається юридичною конструкцією фіктивного правочину. Якщо ж буде встановлено, що така передача *de facto* відбулася, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний, і тому норма статті 234 ЦК України не підлягає застосуванню, адже фіктивний правочин *de jure* не породжує будь-яких правових наслідків. В свою чергу, правові наслідки визнання фіктивного правочину недійсним встановлюються законами (ч. 3 ст. 234 ЦК України).

Франдаторні угоди – це угоди, що завдали шкоди боржнику (як приклад, угода з метою виведення майна). Мета такого правочину в момент його укладання є прихованою, але проявляється через дії або бездіяльність, що вчиняються боржником як до, так і після настання строку виконання зобов'язання цілеспрямовано на ухилення від виконання обов'язку.

Франдаторним може виявитися будь-який правочин, що здійснюється між учасниками господарських правовідносин, який укладений на шкоду кредиторам, отже, такий правочин може бути визнаний недійсним в порядку позовного провадження у межах справи про банкрутство відповідно до статті 7 КУзПБ на підставі пункту 6 частини першої статті 3 ЦК України як такий, що вчинений всупереч принципу добросовісності, та частин третьої, шостої статті 13 ЦК України з підстав недопустимості зловживання правом, на відміну від визнання недійсним фіктивного правочину, лише на підставі статті 234 ЦК України.

Щодо визнання договору купівлі-продажу цінних паперів недійсним (фраудаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 19.01.2023 у справі № 925/1248/21(925/111/22)

Правочини, які укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною.

Для класифікації правочину як фраудаторного має значення фактична участь боржника у ньому як одного з учасників вольових дій, направлених на виведення майна боржника з метою незадоволення вимог одного або декількох його кредиторів у легальній судовій процедурі.

Однією із форм такої участі боржника є вчинення ним, за наявності в нього невиконаних зобов'язань та заборгованості перед іншими кредиторами, правочину зادля нарощування обсягу наявних кредиторських зобов'язань та в майбутнього формування кредиторської заборгованості із заінтересованим кредитором (так званий "дружній кредитор").

Учинення боржником, за наявності у нього невиконаних зобов'язань перед кредитором та неможливості їх виконання, правочину з придбання ним активу – цінних паперів, операції з яким не віднесені до видів його діяльності, свідчить про формальний характер такої заборгованості та її фактично штучне нарощення задля збільшення боргових зобов'язань боржника та включення цієї заборгованості до реєстру вимог кредиторів, як наслідок, зумовлює зменшення конкурсної маси боржника за рахунок якої здійснюється задоволення вимог інших кредиторів.

Такий правочин за участі боржника своїм правовим наслідком вчинення очевидно має вплив на розмір задоволених вимог кредитора, які задовольняються за рахунок конкурсної маси та реалізацію ним прав у справі про банкрутство, обсяг наявності яких (зокрема кількісний склад голосів на зборах та комітеті кредиторів) перебуває в залежності від наявних в нього визнаних судом вимог до боржника.

Кредитор як особа, в якій наявний інтерес у справі про банкрутство – збільшення ліквідаційної маси боржника та задоволення за рахунок неї його грошових вимог до боржника, має право на звернення до суду з заявою про визнання недійсним правочину боржника, який було вчинено до відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з підстав, передбачених нормами ЦК України, ГК України чи інших законів.

Договір купівлі-продажу цінних паперів не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником шляхом штучного нарощування кредиторської заборгованості, створення переваг для задоволення вимог "дружнього" кредитора на шкоду іншим своїм кредиторам і як наслідок порушення встановленої законом черговості або пропорційності задоволення вимог окремого класу кредиторів та створенні преференцій у задоволенні вимог певного кредитора на шкоду іншим кредиторам боржника, внаслідок чого виникає ризик незадоволення вимог інших кредиторів. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

(Договір купівлі-продажу цінних паперів між Боржником та Товариством на суму 9 000 000,00 грн при наявності боргових зобов'язань, зокрема перед Банком)

Щодо визнання договору купівлі-продажу недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 15.07.2021 у справі № 927/531/18

Інститут визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство є універсальним засобом захисту у відносинах неплатоспроможності та частиною єдиного механізму правового регулювання відносин неплатоспроможності, що спрямована на дотримання балансу інтересів не лише осіб які беруть участь у справі про банкрутство, а й осіб, залучених у справу про банкрутство, наприклад, контрагентів боржника. Визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство спрямоване на досягнення однієї з основних цілей процедури неплатоспроможності – **максимально можливе справедливе задоволення вимог кредиторів.**

Дії боржника, зокрема але не виключно, щодо безоплатного відчуження майна, **відчуження майна за ціною значно нижче ринкової**, для цілей не спрямованих на досягнення розумної ділової мети або про прийняття на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, або відмова від власних майнових вимог, якщо вони вчинені у підозрілий період, **можуть свідчити про намір ухилення від розрахунків із контрагентами та спрямовані на завдання шкоди кредиторам.**

Загальна вартість обладнання та загальна сума оспорюваного договору від 09.11.2017 складає 2 865 230,43 грн, а залишкова вартість відчуженого майна станом на 28.10.2017 становила 7 354 520,16 грн.

(Договір купівлі-продажу рухомого майна укладено між Боржником та Товариством менше ніж за рік до відкриття провадження у справі про банкрутство при наявності заборгованості перед кредиторами та за ціною нижче ринкової)

Щодо визнання договору поруки недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 28.11.2019 у справі № 910/8357/18

Недійсність договору як приватно – правова категорія, покликана не допускати або прискіпати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати.

Позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена статтею 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена статтею 228 ЦК України.

Правочини, що укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною. Правочин не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення.

Боржник, який відчужує майно (вчиняє інші дії, пов'язані із зменшенням його платоспроможності) після виникнення у нього зобов'язання із повернення суми позики діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора.

Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом направленим на недопущення (уникнення) задоволення вимог такого кредитора.

(Договір поруки невиконання якого слугувало підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство Боржника було укладено після укладення договору поруки та іпотеки з Банком)

Щодо визнання договору поруки недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 21.09.2021 у справі № 910/2920/20 (910/14219/20)

Провадження у справі про банкрутство, на відміну від позовного провадження, призначенням якого є визначення та задоволення індивідуальних вимог кредиторів, має на меті задоволення сукупності вимог кредиторів неплатоспроможного боржника. Досягнення цієї мети є можливим за умови гарантування: 1) охорони інтересів кредиторів від протизаконних дій інших кредиторів; 2) охорони інтересів кредиторів від недобросовісних дій боржника, інших осіб; 3) охорони боржника від протизаконних дій кредиторів, інших осіб.

Угоди, що укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною. Угода, що укладається “про людське око”, таким критерієм відповідати не може.

Для унеможливлення загрози визнання судом у справі про банкрутство фіктивної кредиторської заборгованості, при оскарженні угод боржника в порядку спеціальних норм КУзПБ, або за правилами норм ЦК України, суду слід розглядати відповідні заяви пов'язані із недійсністю правочинів із застосуванням засад змагальності сторін у поєднанні з детальною перевіркою реальності проведення господарських операцій та наміру створення саме тих правових наслідків, що притаманні певним видам господарських правочинів.

(Договір поруки укладено в 2018 році між Боржником та Кредитором в забезпечення виконання зобов'язань Позичальника за договором позики на суму 11 904 049,90 доларів США доказів надання якої матеріали справи не містять. Кредитор не заявляв вимоги до Позичальника, а звернувся з заявою про визнання грошових вимог до Боржника у справ про банкрутство)

Щодо визнання договору поруки недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 12.10.2021 у справі № 905/2382/18

Боржником не спростовано доводів заявника та не доведено, а з матеріалів справи не вбачається, існування ознак можливості реального виконання зобов'язання, яке прийнято Боржником.

Укладення оспорюваного договору поруки за зобов'язання за основним договором, яке вже було порушено та мало місце невиконання умов оплати, про що було відомо боржника та зазначено в п. 5.1.1. договору;

- наявність значних грошових зобов'язання боржника перед АТ "Сбербанк" на підставі Договору поруки від 12.03.2012, про стягнення якої видано наказ Господарського суду м. Києва від 14.01.2016 у справі №910/28332/15;

- на майно та грошові кошти боржника накладено арешту в ході здійснення виконавчого провадження щодо примусового виконання рішення суду у справі №910/28332/15, інформація про що внесена до Єдиного державного реєстру боржників;

- відсутності доказів того, що активи підприємства боржника становили суму більшу ніж зазначена у договорі,

- не підтвердження наявності або проведення розрахунку фінансової спроможності підприємства на прийняття фінансового зобов'язання у розмірі 257 910 484,55 грн. та можливості його виконання як на дату укладання договору поруки, так і у майбутньому.

За висновком судів попередніх інстанцій, вказані обставини свідчать про відсутність існування ознак реального виконання зобов'язання, яке прийнято боржником за оспорюваним договором поруки, оскільки боржник взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим, що розцінено судом як завдання збитків, зокрема, кредитору.

Щодо визнання договору відступлення права вимоги недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 908/1730/18 (908/3089/20)

Договір як приватноправова категорія, оскільки є універсальним регулятором між учасниками цивільних відносин, покликаний забезпечити регулювання цивільних відносин і має бути спрямований на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Договором, що вчиняється на шкоду кредиторам (франдаторним договором), може бути як оплатний, так і безоплатний договір. Приватноправовий інструментарій (зокрема, вчинення договору не для регулювання цивільних відносин і не для встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків) **не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для унеможливлення проведення зарахування зустрічних однорідних вимог.**

Вчинення безоплатного договору про відступлення права вимоги **направленого на штучне створення підстав для унеможливлення проведення зарахування зустрічних однорідних вимог** свідчить про вчинення такого правочину на шкоду кредитору та є підставою для визнання його недійсним на підставі статей 3, 13 ЦК України.

Щодо визнання договору про відступлення права вимоги недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 27.07.2021 у справі № 910/9177/20

Установлені судами обставини, що оспорюваний договір про відступлення права вимоги було укладено первісним кредитором у «підозрілий період», за три місяці до відкриття стосовно нього провадження у справі про банкрутство, **відчуження права вимоги здійснено ним безоплатно**, внаслідок чого він фактично відмовився від власних майнових вимог, а також **договір укладено між заінтересованими особами, керівником та засновником (учасником) яких є одна й та сама особа**, свідчать про наявність підстав для застосування статті 42 КУзПБ та визнання цього договору недійсним.

Щодо визнання договору про поділ майна подружжя недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 27.10.2022 у справі № 904/1907/15

Поточний кредитор як особа, в якій наявний інтерес у справі про банкрутство – збільшення ліквідаційної маси боржника та задоволення за рахунок неї його грошових вимог до боржника, **має право на звернення до суду з заявою про визнання недійсним правочину боржника, який було вчинено до відкриття провадження у справі про банкрутство боржника** з підстав, передбачених нормами ЦК України, ГК України чи інших законів.

Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

(У 2015 році громадянин за менш ніж чотири місяці його звернення до суду із заявою про банкрутство як фізичної особи – підприємця та порушення судом провадження у справі про його банкрутство, уклав із колишньою дружиною, шлюб із якою був розірваний у 2013 році, договір про поділ майна подружжя згідно якого передав у її власність придбану ним у шлюбі частку об'єкту нерухомого майна – ОНМ нежитлова будівля площею 414,7 кв.м.)

Щодо визнання договору про поворотну фінансову допомогу недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 30.06.2021 у справі № 927/889/18

Для унеможливлення загрози визнання судом у справі про банкрутство **фіктивної кредиторської заборгованості**, при оскарженні заінтересованими особами угод боржника в порядку спеціальних норм КУзПБ або за правилами норм ЦК України, суду слід розглядати відповідні заяви пов'язані із недійсністю правочинів із застосуванням засад змагальності сторін **у поєднанні з детальною перевіркою реальності проведення господарських операцій та наміру створення саме тих правових наслідків**, що притаманні певним видам господарських правочинів.

(Укладення в 2018 році договору поворотної фінансової допомоги між Боржником та Кредитором відбулось фактично за кошти боржника, які перераховані через декілька транзитних фірм на рахунки Кредитора, який з 2014 по 2018 не вів господарської діяльності та не мав на рахунках власних грошових коштів на суму 62 817 412,00 грн які згодом було заявлено як кредиторські вимоги до боржника – створення фіктивної кредиторської заборгованості)

Щодо визнання договору надання послуг недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 21.09.2021 у справі № 910/2920/20 (910/14219/20)

Волевиявлення учасників спірного правочину спрямоване на зловживання правом з метою ухилення виконання зобов'язань перед іншими кредиторами, **оскільки надання консультативних послуг у заявленому обсягу не відповідає доктрині реальності господарських операцій.**

Кредитор не звертався до Боржника з відповідними позовними вимогами, що вказує на відсутність в нього мети на отримання прибутку від господарської діяльності та як **наслідок нарощення кредиторської заборгованості у Боржника** щодо якого в подальшому відкрито провадження у справі про банкрутство, яка має вочевидь штучний характер, що в кінцевому рахунку призводить до завдання шкоди кредиторам неплатоспроможного боржника.

(Договір надання послуг щодо надання оцінки роботи компанії укладено між Боржником та Кредитором в 2015 році та підписано між сторонами акти наданих послуг на загальну суму 2 185 000,00 грн. Позивач вважає зазначений договір таким, що спрямований на нарощення фіктивної кредиторської заборгованості)

Щодо оспорення майнових дій

Постанова КГС у складі ВС від 16.06.2022 у справі № 905/813/20

Системне та телеологічне, тобто цільове - з урахуванням предмету правового регулювання та мети Кодексу - тлумачення статті 42 КУзПБ приводить до висновку, що для цілей правового регулювання правовідносин у сфері банкрутства, унеможливлення зловживань зі сторони боржника та захисту інтересів кредиторів, дії боржника, в т.ч. перерахування грошових коштів на користь третьої особи (за відсутності укладення договору у т.ч. у спрощений спосіб – у такому разі предметом оспорення є сам правочин), що мають юридичним наслідком зменшення майнових активів боржника (незалежно від кваліфікації такого юридичного факту) можуть оспорюватися та визнаватися недійсними на підставі положень статті 42 КУзПБ, адже є тим способом захисту, який дозволяє з максимальною ефективністю забезпечити відновлення порушених прав внаслідок вчинення боржником дій із використанням права на шкоду.

(Боржник маючи заборгованість перед Кредитором за договором поставки строк оплати за яким настав за 3 роки до відкриття провадження у справі про банкрутство здійснив перерахування грошових коштів на суму 4 239 948,98 грн Товариству)

4. Процесуальні питання.

Щодо процесуальних наслідків закриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.01.2021 у справі № 5017/2833/2012

Положення частини п'ятої статті 12 Закону України "Про приватизацію державного і комунального майна" є безумовними та не ставлять обов'язковість припинення провадження у справі про банкрутство в залежність від наявності будь-яких умов.

Припинення/закриття провадження у справі про банкрутство не припиняє прав та обов'язків учасників справи, які виникли в цих процедурах, та не призведе до унеможливлення вжиття заходів для повернення майна з огляду на те, що судовий захист порушеного права особи не обмежується лише розглядом справи про банкрутство та спорів, стороною в яких є боржник, в межах справи про банкрутство.

У разі закриття/припинення провадження в справі про банкрутство, розгляд спорів, стороною в яких є боржник, у межах справи про банкрутство завершується їх розглядом по суті суддею, якому були передані такі справи автоматизованою системою документообігу суду, з ухваленням відповідного судового рішення, що узгоджується з принципом "незмінності складу суду", задля недопущення створення для сторін перешкод у реалізації права на судовий захист і загрози сутності гарантованого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права сторін на доступ до суду та ефективний засіб захисту упродовж розумного строку.

Щодо повноти дій ліквідатора

Постанова КГС у складі ВС від 02.09.2021 у справі № 910/3438/13

КУзПБ передбачена певна сукупність дій, яку необхідно вчинити ліквідатору в ході ліквідаційної процедури та перелік додатків, які додаються до звіту ліквідатора і є предметом дослідження в судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, що проводиться за участю кредиторів (комітету кредиторів); подання звіту та ліквідаційного балансу здійснюється ліквідатором за наслідком всіх проведених ним дій в ході ліквідаційної процедури.

Обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів боржника, при цьому ні у кого не повинен виникати обґрунтований сумнів, щодо їх належного здійснення ([принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі](#)).

[Звернення ліквідатора до господарського суду про покладення на винних осіб субсидіарної відповідальності за доведення боржника до банкрутства є частиною принципу безсумнівної повноти дій у ліквідаційній процедурі.](#)

Оскільки частина друга статті 61 КУзПБ не визначає ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на винних осіб саме [детальний аналіз ліквідатором](#) фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості перед кредиторами та [сукупності правочинів, інших юридичних дій, що сприяли виникненню кризової ситуації, її розвитку і переходу в стадію банкрутства боржника](#) дозволить ліквідатору банкрута виявити ознаки доведення до банкрутства у діях засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника.

Щодо затвердження ліквідаційного балансу

Постанова КГС у складі ВС від 29.07.2021 у справі № 910/23011/16

Заперечуючи звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс боржника з підстав неналежного виконання ліквідатором боржника своїх обов'язків у ліквідаційній процедурі та неповноти здійснених ним заходів у цій процедурі, **кредитор** або інша особа з урахуванням положень частини шостої статті 61 КУзПБ, статей 13, 74 ГПК України **має довести, що ці порушення з боку ліквідатора мали місце та призвели до недотримання порядку здійснення ліквідаційної процедури**, і тим самим вплинули на формування ліквідаційної маси і на задоволення вимог кредиторів, відтак - на результати ліквідаційної процедури боржника, а подальше провадження у справі про банкрутство в контексті збільшення судових витрат у справі та застосування додаткових інструментів задля задоволення вимог кредиторів є виправданим.

Участь кредитора, зокрема конкурсного, не може бути формальною. Будучи учасником провадження у справі про банкрутство кредитор наділений широким обсягом прав та повноважень, в тому рахунку правом на звернення до суду в межах провадження у справі про банкрутство із заявою про визнання недійсними правочинів боржника (стаття 42 КУзПБ), звернення зі скаргою на дії (бездіяльність) ліквідатора (частина шоста статті 61 КУзПБ), визнання недійсним правочину, вчиненого з порушенням порядку підготовки та проведення аукціону (стаття 73 КУзПБ), **реалізуючи які він має діяти своєчасно та у належний спосіб**.

Під час здійснення провадження у справі про банкрутство кредитор в силу наявних у нього прав не може безумовно покладатися у здійсненні дій з оскарження правочинів чи інших дій направлених на виявлення, повернення майна банкрута, лише на ліквідатора. Як особа зацікавлена у задоволенні наявних в нього грошових вимог до боржника у повному обсязі, **кредитор має діяти розсудливо та проявляти уважність щодо стану своїх прав**, зокрема цікавитися вжитими ліквідатором діями у ліквідаційній процедурі та заходами направленими на виявлення, розшук та повернення майна банкрута, ефективністю таких заходів та вчиняти, за наявності в нього необхідного обсягу прав та повноважень, **дії направлені на визнання правочинів боржника недійсними, визнання недійсним правочину, вчиненого з порушенням порядку підготовки та проведення аукціону**, оскарження дій (бездіяльності) ліквідатора щодо вжитих ним заходів у ліквідаційній процедурі тощо. Саме від таких дій кредитора залежить досягнення основної мети його участі у справі про банкрутство - задоволення (погашення) його вимог.

5. Питання – відповідь.

1. Чи можливе проведення врегулювання спору за участі судді у цій категорії справ (визнання недійсним договорів)? (Стаття 186 ГПК України)

Так, можливе.

Постанови КГС у складі ВС від 12.01.2021 у справі № 916/97/20, від 01.02.2022 у справі № 922/313/20.

2. Хто може бути позивачем у справах про визнання недійсним договору, яка розглядається в межах справи про банкрутство, який документ суд повинен винести за результатами розгляду справи, ухвалу чи рішення?

2 варіанти:

1) Стаття 42 КУзПБ - за заявою арбітражного керуючого або кредитора (ухвала – має бути рішення – Законопроект № 4409).

2) ГК України, ЦК України, інші НПА – сторона правочину, будь-яка заінтересована особа (рішення).

3. У випадку якщо про визнання недійсним одного і того договору заявлено два позови в межах справи про банкрутство, один - за позовом кредитора, інший - за позовом ліквідатора, як повинен діяти суд (двічі визнавати договір недійсним чи закрити провадження в одній із справ)? Чи має право кредитор звертатися з вимогою про застосування наслідків визнання договору недійсним (повернення майна) у справі, яка розглядається в межах справи про банкрутство, якщо ліквідатор не вживає заходів повернення майна до ліквідаційної маси?

- 1) Процесуальні норми щодо наявності тотожних позовів в провадженні суду - статті 173 (об'єднання позовів), 226 (залишення позову без розгляду), 231 ГПК України (закриття провадження у справі).
- 2) Кредитор має право заявляти вимоги застосування наслідків визнання недійсними правочину згідно з приписами частини третьої статті 42 КУзПБ.
- 3) Кредитор відповідно до положень КУзПБ не наділений правом вимоги до порушника прав боржника щодо повернення майна у ліквідаційну масу банкрута. Водночас кредитор боржника може мати похідний інтерес у поверненні майна до ліквідаційної маси банкрута, що реалізовується в межах процедури банкрутства боржника, в якій ліквідація здійснюється під контролем кредиторів, зокрема контролем за вжитими ліквідатором заходами у ліквідаційній процедурі, шляхом звернення до суду в порядку частини шостої статті 61 КУзПБ зі скаргою на дії (бездіяльність) ліквідатора ([постанова КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 1-23-32/135-08-4825](#)).

4. Чи підлягає закриттю провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у випадку незаявлена кредиторів (наприклад - швидкі кредити)? На якій стадії розгляду справи можливе таке закриття?

Щодо закриття провадження у справі у зв'язку з невисуненням вимог кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 09.11.2021 у справі № 911/3459/20

За умови відсутності кредиторів, а отже, і можливості розгляду та схвалення зборами кредиторів плану реструктуризації боргів боржника, метою якого є відновлення платоспроможності боржника шляхом зміни способу та порядку виконання його зобов'язань перед кредиторами, **законодавець передбачив право суду ухвалити рішення, яким визнати боржника банкрутом та перейти до процедури погашення боргів або закрити провадження у справі**. Відповідне право реалізується судом з урахуванням конкретних обставин справи.

Ухваленню постанови про визнання боржника банкрутом передують такі умови, як неприйняття у встановлений законом строк рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника зборами кредиторів (що, в свою чергу, передбачає наявність кредиторів у справі про банкрутство) або ухвалення судом рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника.

За відсутності вимог кредиторів до боржника та неможливості розгляду плану реструктуризації боргів боржника, а отже, і процесуальної можливості подальшого здійснення провадження у справі (перейти до процедури погашення боргів боржника), підстав для визнання боржника банкрутом немає. За таких умов у суду виникає право прийняти рішення про закриття провадження у справі про неплатоспроможність.

У зв'язку з тим, що до боржника не висунуто вимог кредиторів, є неможливим як розгляд плану реструктуризації боргів боржника, проект якого підлягає схваленню зборами кредиторів, так і визнання боржника банкрутом та введення процедури погашення боргів. Тож з огляду на відсутність процесуальних норм, якими було б врегульовано можливість подальшого здійснення розгляду справи за цих обставин, а також те, що КУзПБ не встановлює відповідної підстави для закриття провадження у справі про банкрутство в такому випадку, проте не визначає й вичерпного переліку підстав для закриття провадження, застосування до спірної ситуації судами першої та апеляційної інстанцій положень пункту 9 частини першої статті 90 КУзПБ як підстави для закриття провадження у справі є логічним та виправданим.

Nota bene – відступ від висновку – справа № 921/39/21

Щодо закриття провадження у справі у зв'язку з невисуненням вимог кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 11.02.2021 у справі № 910/16593/19

У разі коли після оприлюднення офіційного оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство на дату проведення попереднього засідання до боржника не висунуто вимог, суд не має змоги належним чином дати обґрунтовану оцінку твердженням боржника щодо його неплатоспроможності, адже такі твердження боржника у процедурі банкрутства мають бути досліджені судом з урахуванням як думки розпорядника майна, так і інших конкурсних кредиторів. **Тому подальше провадження у справі про банкрутство є неможливим, у зв'язку з чим його належить закрити на підставі п. 8 частини першої статті 90 КУзПБ.**

Норма частини четвертої статті 49 КУзПБ, якою встановлено право суду прийняти постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, обмежена випадком наявності конкурсних кредиторів із правом вирішального голосу (зборів кредиторів) за умови недобросовісної бездіяльності цього органу щодо прийняття рішення про подальшу долю процедури банкрутства.

Висновок апеляційного суду про те, що в разі небажання кредиторів з тих чи інших підстав брати участь у справі про банкрутство боржника та задоволення своїх вимог у процедурі банкрутства і, відповідно, неподання до боржника кредиторських заяв законодавець передбачив відповідні наслідки, які визначені ним в частині четвертій статті 90 КУзПБ, а саме **визнання таких вимог погашеними, а виконавчих документів за відповідними вимогами - такими, що не підлягають виконанню суперечить системному тлумаченню частини четвертої статті 45 КУзПБ**, яка серед наслідків неподання заяви конкурсним кредитором протягом 30 днів передбачає лише позбавлення його права вирішального голосу, а не визнання його вимог погашеними, а виконавчих документів за відповідними вимогами - такими, що не підлягають виконанню.

Nota bene – відступ від висновку – справа № 921/39/21

Щодо закриття провадження у справі про банкрутство на стадії розпорядження майном боржника при невисуненні кредиторських вимог

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 05.10.2022 у справі № 921/39/21

У разі наявності підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, однак неподання кредиторами заяв з грошовими вимогами до боржника у визначений законом строк, **закриття такого провадження робить неможливим передбачене нормами КУзПБ право боржника – фізичної особи щодо здійснення процедури банкрутства та відновлення платоспроможності.**

Верховний Суд зауважує, що частиною першою статті 45 КУзПБ встановлено обов'язок конкурсних кредиторів подати до господарського суду відповідні письмові заяви з вимогами до боржника у визначений законом строк. Разом з тим, хоч аналіз положень частини четвертої цієї статті свідчить про право кредитора заявити відповідні вимоги і після закінчення строку, встановленого для їх подання (що не впливатиме на характер та черговість таких вимог та матиме значення лише щодо права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів), **однак таке право не може звільнити кредитора від правових наслідків недотримання ним вказаного обов'язку щодо подання письмової заяви з вимогами до боржника у відповідні строки.**

Такими правовими наслідками є закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі пункту б частини першої статті 90 КУзПБ та визначена частиною четвертою цієї статті можливість визнання погашеними вимог конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установлений цим Кодексом строк або були відхилені господарським судом, а виконавчих документи за відповідними вимогами такими, що не підлягають виконанню.

Щодо закриття провадження у справі про банкрутство на стадії розпорядження майном боржника при невисуненні кредиторських вимог

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 05.10.2022 у справі № 921/39/21

Протилежний підхід, а саме неподання конкурсними кредиторами відповідних заяв з грошовими вимогами до боржника у визначений законом строк **нівелює зобов'язальний характер порядку виявлення кредиторів та унеможлиблює здійснення подальшої процедури неплатоспроможності фізичної особи**, оскільки одним із наслідків відсутності кредиторів боржника є неможливість організації і проведення зборів кредиторів, до основних завдань яких у процедурі реструктуризації боргів боржника віднесено розгляд проекту плану реструктуризації боргів боржника та прийняття рішення про його схвалення.

Натомість, у випадку, якщо після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи конкурсними кредиторами не подано у визначений законом строк заяв з грошовими вимогами до боржника, господарський суд за результатами попереднього засідання постановляє ухвалу, якою:

- 1) керуючись принципом судового контролю у справах про банкрутство та з урахуванням ролі арбітражного керуючого у цій категорії справ (наділеного нормами КУзПБ відповідними повноваженнями щодо взаємодії з кредиторами боржника), **зобов'язує керуючого реструктуризацією боргів боржника письмово повідомити кредиторів** (зазначених боржником у заяві про відкриття провадження у справі та заборгованість перед якими стала підставою для відкриття судом такого провадження) щодо правових наслідків неподання ними у порушення вимог частини першої статті 45 КУзПБ заяв з грошовими вимогами до боржника;
- 2) призначає відповідно до пункту 2 частини четвертої статті 122 КУзПБ судове засідання для вирішення питання про перехід до наступної судової процедури (процедури погашення боргів) чи про закриття провадження у справі.

Справи на розгляді судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС у 2023 році

[Справа № 904/2154/22](#) – щодо застосування частини четвертої статті 39 КУзПБ при розгляді заяв різних ініціюючих кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство, які надійшли до різних господарських судів у зв'язку зі зміною місцезнаходження боржника.

[Справа № 902/221/22](#) – щодо розгляду заяв фізичних осіб з кредиторськими вимогами до боржника – фізичної особи, підставою виникнення яких визначено договір позики, фактичне укладення, його умови та факт отримання боржником грошових коштів підтверджено лише розпискою, без надання доказів походження цих грошових коштів.

[Справа № 910/21981/16](#) – щодо територіальної юрисдикції (підсудності) розгляду скарги на дії (бездіяльність) державного виконавця, пов'язаної з виконанням судового рішення, ухваленого за результатом майнового спору про звернення стягнення на майно боржника, вирішеного до відкриття провадження у справі про банкрутство.

[Справа № 924/1277/20](#) – щодо застосування частини 2 статті 44 КУзПБ у контексті дії пункту 1–2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення КУзПБ та Закону України "Про внесення зміни до розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Кодексу України з процедур банкрутства" № 1944-IX від 14.12.2021 щодо наслідків спливу 170-денного строку розпорядження майном.

[Справа № 904/5743/20](#) – щодо визначення моменту виникнення грошових зобов'язань боржника щодо сплати податкових платежів за неузгодженими податковими повідомленнями-рішеннями.

[Справа № 910/23952/15](#) – чи має розмір вимог Банку до майнового поручителя (щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство) відповідати розміру грошових вимог (визнаних судом) кредитора (Банка) до основного боржника (щодо якого порушено провадження у справі про банкрутство) та чи є економічні втрати кредитора, спричинені інфляцією та коливанням валютних курсів, грошовими вимогами, які підлягають включенню в реєстр вимог кредиторів у справі про банкрутство іпотекодавця – майнового поручителя, за умови, якщо розмір вимог того ж кредитора до боржника за основним зобов'язанням вже визначено судом у справі про банкрутство такого боржника за основним зобов'язанням.

[Справа № 908/1957/21](#) – щодо підсудності справ, у яких відповідачами є як ДПС України (центральний орган виконавчої влади), так і її відокремлений підрозділ.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!